

Spark på skinnleggen

Professor Erling Strand ved NLH uttalte under årets Høgskoledager at produksjonsteknikken for eng i Nord-Norge er den største forsknings- og rådgivningsfadesen i norsk jordbruk etter krigen – dette i følge referat i Nationen. Professor Strands begrunnelse skal bl.a. være at omlegging fra høy til silofôr bare ha gitt gode resultater der det er lang vekstsesong, bærekraftig jord og moderate nedbørsmengder. På Vestlandet og i fjellbygdene har avlingsfremgangen stagnert, og i Nord-Norge har engavlingene vist en betydelig tilbakegang de siste 15–20 årene til tross for sterkere gjødsling, bruk av plantevernmidler, og investeringer i kostbart produksjonsutstyr.

– En forsknings- og rådgivningsfadesen som følge av feil produksjonsteknikk, sier Strand. Forskerne og rådgiverne har ikke stukket fingeren i jorda og funnet ut hvor de står når de bare har flyttet sør-norges produksjonsteknikk til Nord-Norge.

Vi skulle kanskje være de første til å trykke professor Strands uttalelser til vår bryst. Strand har selvfølgelig rett i at en stor del av eng-bruket i Nord-Norge opererer med en produksjonsteknikk som slett ikke passer til våre naturgitte forhold. Men å presentere dette som en nyoppdagelse og samtidig karakterisere det som den største forsknings- og rådgivningsfadesen i norsk jordbruk etter krigen, er etter vår mening ikke noe annet enn en avsporing av enhver seriøs debatt om problemene. Som kornforsker og -foredler gjennom en mannsalder er det også forbausende at professor Strand på denne måten tildeler sine grovfôr-kolleger dette spark på skinnleggen.

For oss står det helt klart at forskningen og en størstedel av veiledningsapparatet i hele den perioden Strand beskriver, har kommet med sine klare advarsler og motforestillinger mot den produksjonsteknikk som nok har vært hovedårsaken til den negative avlingsutviklingen for eng i Nord-Norge. Fra kompetent faglig hold har det – stikk i strid med Strands påstand – vært hamret utrettelig mot tunge maskiner og overdrevet trafikk på jorda under ulagelige forhold, mot flere gangers slått i kombinasjon med sterk gjødsling, mot uheldige virkninger av store mengder blautgjødsel på eng og på tette jordarter, og den serie av problemer som

omlegginger i produksjonsteknikken har ført med seg.

Men – hvorfor har vi da havnet i det uføret vi er i? Hvorfor har også bøndene i Nord-Norge vært nødt til å gripe til en produksjonsteknikk som ikke har vist sine lyseste sider på nord-norsk myrjord, og som ikke har innfridd de håp og forventninger brukerne har stilt til den – på tross av plantekulturforskernes og rådgivernes advarsler?

Det er på det landbrukspolitiske og økonomiske plan problemene etter vår mening ligger. Den enkelte bonde og dyrknings-rådgiver hadde knapt noen valg når det gjelder hvilke produksjonsteknikker som skulle tas i bruk. Vi har vært gjennom en strukturrasjonalisering der det gamle engbruket på 40–50 mål har måttet vike for et høstingsareal på minst 150 mål. Høyonn med slåmaskin og hesjer, unger, dreng, budeie og rakejenter er blitt siloslått med en mann på traktoren og en mann i siloen. Innenfor den økonomiske virkelighet som også den nord-norske bonde må innrette seg etter, har det knapt eksistert noe valg hva produksjonsteknikk angår. Utstyr og teknikk tar som kjent heller ikke nevneverdige hensyn til de spesielle problemene en måtte ha i en enkelt landsdel.

Om vi skal snakke om en fadese i norsk jordbruk etter krigen, er det i så fall landbrukspolitikk og økonomi det gjelder, og ikke forskning og rådgivning innen engdyrking. Men at grovfôrforskningen kunne ha vært kommet lengre med større ressurser på et tidligere stadium, må selvsagt heves over tvil. I diametral motsetning til professor Strands uttalelse, kan vi i dagens nummer av Norden, lese om at norsk grovfôrforskning har hatt en sunn utvikling. Vi er kommet så langt innen områder som foredling og frøavl, og vi har nå et klart bilde av problemene når det gjelder jordforhold og husdyrgjødsel. Det er fortsatt mye ugjort når det gjelder konservering og fôring, men arbeidet er i høyeste grad på rett vei. Vi er i en pionerfase når det gjelder sammenhengene mellom plantedyrking, jord og driftsforhold. Ressursene har vel neppe vært de samme her som for korn dyrking. Vi har full tillit til at forskere og rådgivere i grovfôrdyrking har gjort og gjør sin oppgave samvittighetsfullt, og at de så langt de makter bidrar til å føre utviklingen i riktig retning.

Denne gang:

Varierende betingelser

er det for driftskreditt hos de ulike bankene i Troms. Det er organisasjonskonsulent Egil Olsvik som skriver om dette på grunnlag av en undersøkelse som Troms Bondelag har gjennomført s. 8

Modellbrukene

kan absolutt forvare sin plass som utgangspunkt og bakgrunnsmateriale i jordbruksforhandlingene, sier avdelingsleder Harlad Milli, men et stort problem er at modellbruk-systemet ikke alltid er like lett å forklare s. 9

Rundballer

denne gang også. Nå er det forskeren Knut Lindberg som igjen bidrar, denne gang fra et nordisk ensileringsseminar på Island s.10

Grovfôrforskningen

er inne i sin andre femårsplan, og Norden har snakket med forskningssjef Ivar Schjelderup bl.a. om husdyrgjødsel og programmet videre framover s.12

Bekkarfjord

er stedet for vårt gårdsbesøk denne gang. Her har vi besøkt bruket til Sverre og Viktor Anderssen der de driver med ku og fjørfe s.15

Ellers:

Norden-kontakt	s. 4
John Deeres nye 50-serie ...	s.18
Organisasjonsforum	s.20
Unggrismålinger	s.23
Avkomstgranska værter	s.24
Arne Angell til minne	s.25
Kort sagt	s.26
Stilling ledig	s.34
NNS-priser	s.35

Forsidefoto:

Bygg-forraps på gammel kulturjord med skjellsand i grunnen.

Foto: Gudmar Lager

Avlingsnivået i Nord-Norge

(Eller historien om «Hyrdene som fôr vill»)

Fadeser og spark på skinnleggen er overskrifter som brukes ved beskrivelsen av utviklinga i nordnorsk plantedyrking etter krigen. Jeg sikter til professor Strands henvisning til avlingsutviklinga, på Høgskoledagene før jul, og til Nordens leder over samme tema i nr. 21 1986.

Både professor Strand og redaktør Lager retter søkelyset, fra hvert sitt hold mot et vesentlig problem i norsk jordbruk: «Grovfôrdyrkinga langs kysten, særlig fokusert på Nord-Norge, der symptomene er klare».

Av statskonsulent Edvard Valberg, Ås

Disse to streiflys fra ulike synsvinkler skaper en interessant kryssvirkning i standpunkter, fordi begge har mye rett, men ingen er fullstendige nok. Sett i sammenheng viser de at problemet med avlingsutviklinga i grovfôrområdene har en mye videre årsakssammenheng enn de fleste har vært i stand til å begripe. Derfor er det på tide at vi begynner å nærme oss disse problemer i større bredde enn det som hittil har vært vanlig. For uten en åpen erkjennelse av den faglige, økonomiske og politiske sammenheng i disse spørsmål vil vi ikke komme noen veg med srevne og ensidige tiltak som hittil har vært vanlig.

Avlingsnivået

Selv om det er enkelt å finne dekning for Strands påstand om avlingsutviklinga i vår offisielle statistikk, så begår han et brudd på etiketten bare ved å nevne denne ufordragelige sannhet.

Slikt vil vi helst ikke høre, for det rokker ved vår klokkeetro på utvikling og velstand. Og det kunne dessuten virke skadelig på en vakker fasademaling av en vellykket jordbruksutvikling. Derfor kom da også Strands påpeking av et 25 år gammelt faktum som en sjokkerende nyhet på kremen i norsk jordbruk. Men rett betenkt er det vel en allment sviktende virkelighetsoppfatning og lang tids tap av gangsyn som burde sjokkere.

Jeg skulle anta at mange vil stille seg tvilende til avlingsstatistikken, og avvise Strands påstand på dette grunnlag. Men til dette vil jeg si at dersom en ut fra dyretall og innkjøpt fôr regner seg fram til hva

en måtte ha fått av avlinger i ulike distrikter, så vil en komme fram til enda svakere gjennomsnittresultater enn de det er referert til.

Samtidig er det verdt å merke seg at det er en voldsom individuell variasjon fra bruk til bruk i grovfôrområdene, avhengig av klima, jord og drift. Dette er et positivt trekk, for det viser at mulighetene til å ta gode avlinger fortsatt er til stede dersom en vil innrette seg med dette for øyet.

Faglig sett hefter det ingen mystikk ved avlingsnedgangen i Nord-Norge. Hovedårsakene er i korthet:

- Pakking av jord med maskiner og redskap uten at skadene forebygges eller repareres ved f.eks. mer effektiv drenering, ved oftere pløying og fornying av eng, osv.
- Tetting av jord og overflate ved sterkere gjødsling, særlig ved konsentrert bruk av blautgjødsl.
- Utilstrekkelig kalking i forhold til en raskere forsuring av jorda som følger bruken av store mengder surtvirkende fullgjødselslag.
- Ensidig engdrift med utsulting av eng ved intensiv høsting, uheldig høstetid, beiting, gjødsling og stubbing.

Alle disse faktorene er en følge av mekanisering og omlegging til mer effektive driftsmetoder. Men det er ingen naturlov som forbyr oss å eliminere det meste av årsakskomplekset.

Det burde være mulig å grøfte mer, pløye mer, kalke mer og dyrke andre fôrvekster. Det er også mulig å gjødsle mer riktig, høste, beite og stubbe mer riktig. Ja, det kan til og med være mulig å endre noe på dette med forkonservering og gjødselhandtering dersom en skulle komme fra til et driftsmessig bedre alternativ.

Faglig sett har portene alltid vært åpne for å gjøre et betydelig bedre avlingsresultat og dermed et bedre økonomisk resultat, sjøl i moderne grovfôrdyrking med store krav til utstyr og effektivitet, og sjøl i så utsatte områder som kysten av Nord-Norge. Dette bekreftes best av de dyktige bønder som rydder unna de mest åpenbare hinder og får det til tross alt.

Å snakke om 40-målsbruket med 3 kyr og hest som alternativ er bare tull og avsporing. Det går ingen veg dit. Enhver teknisk nyvinning i redskap, maskiner og driftsmetoder som betyr en arbeidsmessig rasjonalisering blir aldri forlatt til fordel for noe mer primitivt. Det skulle da også bare mangle. Men det vi bør være klar over er at ny teknikk og nye metoder skaper nye forutsetninger. Og det er til disse nye forutsetninger vi ikke har vært flinke nok til å tilpasse oss, verken i drift, rådgivning, forskning, administrasjon eller politikk.

Årsaker og ansvar

Nordnorsk jordbruk har i etterkrigsårene gjennomgått en total forandring når det gjelder tekniske forutsetninger. Dette har mulig- og nødvendiggjort en rask omstilling og tilpassing av struktur, drift og produksjonsmetoder til en helt ny kombinasjon av forutsetninger bestående av:

«Nye tekniske forutsetninger, gamle og alltid gjeldende klimatiske, jordmessige og biologiske vilkår, mot en stadig mer krevende økonomisk målsetting». I prinsippet er den økonomiske målsetting nærmest endeløs, de naturgitte vilkår er begrensede og de tekniske forutsetninger er etappevis meget produksjonsfremmende og effektiviserende. Men vi må også regne med at på mellomtempene (mellom hver reell teknisk effektivitetsgevinst) er en avansert teknikk stort sett bare kostnadsaukende.

En tilpassing til så sterkt sprikende forutsetninger er meget vanskelig, særlig når en ligger dårlig til på kloden som i Nord-Norge, og attpåtil glemmer eller glemmer viktige forutsetninger.

Vi må vel bare innrømme at denne tilpassingen faglig sett har vært ute av kontroll, og derfor har det da også gått galt, ikke bare med avlingsnivået, men i ytterste konsekvens står også store deler av jordbruksarealene som grunnlag for fort-

satt produksjon og bosetning i fare. Der-
som denne utviklinga blindt føres videre,
er det bare aukende økonomiske overfø-
ringer som kan holde virksomheten ved
like. Produksjonen kan det ikke, slik vi nå
har stelt oss. Vi har ikke manglet kunn-
skap til å gjøre langt bedre resultater i
grovfôr dyrkinga, men denne kunnskap er
ikke satt i system for bruk, eller brukt.

Kardinalfeilen er i korthet den at vi, be-
snæret av teknikkens dragkraft mot rask
økonomisk vekst, kom til å neglisjere de
gamle forutsetninger hva klima, jord og bi-
ologi angår. Men uavhengig av vår ønske-
tenking gjelder altså disse forutsetninger
like fullt.

Rådgivningstjenesten kunne ha frem-
met en mer fornuftig driftstilpassing enn
hva tilfellet er. Men dette ledd i kjeden er
verken oppbygd, organisert eller styrt
med tanke på en felles effektiv og målret-
tet virksomhet. Tjenesten er oppbygd sek-
torvis, uten tverrfaglig samkjøring og uten
styring på landsplan. Den er sektorvis me-
get skjev, med så og si ingen dekning av
et så viktig område som f.eks. maskin-
teknikk, hvor rådgivningen stort sett har
vært av kommersiell natur. Den er til dels
fiktiv fordi en stor del av rådgiverne er sys-
selsatt med andre arbeidsoppgaver. Den
er også sterkt geografisk skjev som følge
av ulik belastning med andre oppgaver.
Den er ikke organisatorisk samkjørt med
forskningen og kan derfor ikke fungere
balansert, samfunnsmessig målrettet og
tverrfaglig forsvarlig.

Under slike betingelser blir bonden ut-
satt for en kryssild av spredte sektorvise
råd som peker i alle retninger, mens noen
spørsmål forblir ubesvart.

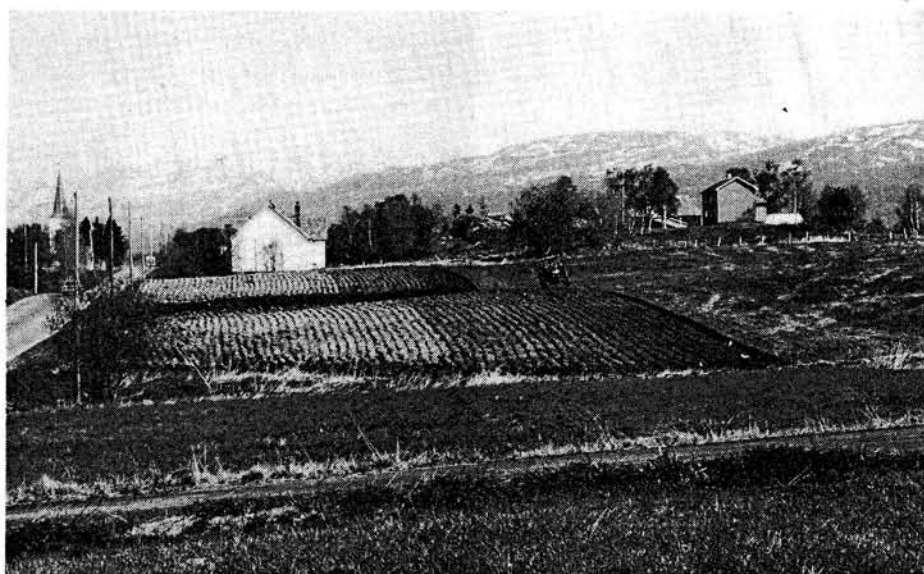
Ut av dette må bonden som ansvarlig
for tilpassinga velge de råd som faller ham
letttest og mest lovende på kort sikt. Re-
sten glemmes.

I vårt tilfelle er en vesentlig del av det
nødvendige fargestoff i jord- og plantekul-
tur lagt fram og belyst i tale og skrift gjen-
nom de siste 15-20 år, men lite eller intet
av dette er brukt i praksis, planleggingen
og politikk.

Man har i stedet valgt å handle ut fra en
økonomisk teoretisering som i starten
kunne være riktig, men hvor bunnen etter
hvert falt ut i samme takt som konsekven-
sene av oversette faktorer auka i tyngde
og betydning.

Svikten i rådgivningstjenesten må der-
for tilskrives: «fravær av evner og mulighe-
ter til å foreta en balansert tverrfaglig to-
talvurdering av virksomheten, mangel på
en samfunnsmessig målsetning for råd-
givningstjenesten, og en generell nedvur-
dering av naturfaglige faktorer og virk-
somhet med alle de konsekvenser dette
måtte ha».

Forskningens del av ansvaret for utvik-
linga er ikke mindre interessant, men det
er også i denne sammenheng uten videre
klart at søkelyset må rettes mot organisa-
sjonsoppbygging, rutiner og prioritering.

Etterkrigstidens landbrukspolitiske filosofi innebærer et brudd med vesentlige fagprinsipper i jord- og plantedyrking. Økonomiske teorier er flyttet litt for langt ut over mulighetenes grenser, hevder artikkelforfatteren.

De store glipp i denne sammenheng
skyldes ofte manglende overlapping mel-
lom fagsektorene. Vi har f.eks. iverksatt
systemer for teknisk husdyrgjødselhand-
tering uten å kartlegge de biologiske, kje-
miske og fysiske konsekvenser i full
bredde.

Vi har ut fra føringsmessige behov inn-
ført nye høstesystemer som ut fra råd-
ende klimaforhold og plantefysiologiske
betingelser kan påføre langt større samla
tap enn gevinst. Dette er et resultat av
manglende samordning og sviktende fag-
lig oversikt.

Vi mangler fullstendige driftsforsøk
som kunne gi oss det økonomiske totalre-
sultat for ulike modifikasjoner av drift i en
pågående tilpassingsprosess. Derfor hav-
ner en i evige sektordiskusjoner og kom-
mer ikke videre. Men selv innenfor de en-
kelte fagsektorene er samordningen dår-
lig og prioriteringsmønsteret ufornuftig.

En sterk satsing på grasforedling paral-
lelt med en klar forsømmelse av jordkul-
tursektoren, som er grunnlaget for vekst
og overleving hos gras, tyder på sviktende
sans for nytte og virkelighet i priori-
teringa.

Oppbygging av nye forskningsinstitu-
sjoner for å redusere skadevirkningene av
feil praksis, i stedet for gjennom offensiv
forskning søke å forhindre feil praksis vi-
ser at vår prioritering er kommet i bak-
leksa, mens vi heller burde ha vært i for-
kant av utviklinga.

Med utgangspunkt i slike eksempler er
det åpenbart at forskningen ikke har bi-
dratt vesentlig til å opprettholde avlingsni-
vået i Nord-Norge, og det kunne vel derfor
være på sin plass å kreve større nytteef-
fekt av forskningen. Men dette er ikke mu-
lig uten en sterkere intern samordning, en
viss samordning med rådgivningstjene-
sten, og framfor alt en mer fornuftig prio-
ritering av oppgavene. Dette innebærer at

en foruten paver og legmenn i system
også må dra inn fagkompetanse med
sans for det matnyttige.

De administrative og politiske årsaker
til situasjonen i grovfôr områdene gjør seg
sterkt gjeldende gjennom lammelsen av
forskning og rådgivning, men det er heller
ingen mangel på direktevirkende årsaker,
gjennom tiltak og konkret virksomhet.

Den landbrukspolitiske filosofi i etter-
krigstiden, med hovedvekt på produk-
sjonskanalisering innebar et brudd med
vesentlige fagprinsipper i jord- og plante-
dyrking. Den derav følgende spesialiserte
produksjon på store enheter betydde
dessuten et brudd med en struktur som
var grunnlagt på en fornuftig utnyttning av
de faktiske ressurser. I denne sammen-
heng har vi nok flyttet, i og for seg riktige
økonomiske teorier, litt for langt utover
mulighetenes grenser.

Det kan også være gode grunner til å
stille spørsmålsteget ved deler av den
bruksutbygging og nydyrking som har
funnet sted, også i Nord-Norge.

Det var allerede sist i 1960-årene klart
at tette torvjordarter ikke kunne dreneres
tilfredsstillende under moderne driftsvil-
kår. Dermed var egentlig slike arealer ueg-
net for dyrking og bruksutbygging. Vi
burde ha tatt konsekvensen av dette, og
forlatt myrene. I stedet burde vi ha forbe-
redt, planlagt og utnyttet mer av de områ-
der som jordmessig hadde bedre forut-
setninger for moderne drift. Kostbar om-
legging, ja vel, men det var en logisk del
av debetsiden for moderne drift, selv om
økonomene ikke har klart å få dette inn i
sine regnestykker. Dessuten koster det
kanskje mer i dag dersom vi enten må om-
forme jordoverflata eller forlate nyetable-
ringer som i mellomtiden er gjort på svik-
tende faglig grunnlag.

Forts. s. 24

Bonden gjør som de fleste. Han vurderer total velferd mot innsatsen, og da finner han fort ut at politiske løsninger er å foretrekke framfor de faglige. Vi har i fellesskap slått inn på en slik veg, men vi vet ikke riktig hvor langt den går.

Dersom viljen eller evnen til å øke overføringer svikter, ligger vi særlig tynt an i utkantområdene. Strukturen og driftsapparatet er dårlig tilpasset en bedre utnyttning av eget ressursgrunnlag, og støttepunktene i forskning og rådgivning er ikke organisert med tanke på effektiv utnyttning og gjennomslagskraft.

Men alt kan rettes på dersom en finner det nyttig og nødvendig, og da er det ikke nok med bare fortsatt flikking på symptomene. En må ha mot til å gå på selve sykdommen, og bokstavelig talt gå til rota. I denne sammenheng er tidsperspektivet av betydning. Jo lengre en lar dette skure, jo verre blir det å komme på rett kjøl.

Ut fra dette kan ikke bøndene lastes. De har bare fulgt spillereglene og de råd som passer best, for de måtte henge med økonomisk, og de måtte tilpasse sin drift. Det var utvilsomt «hyrdene som for vill».

Men enkeltvis er det dessverre bøndene som får smellen og ansvaret. De er det siste ledd i kjeden, og derfor må de bære enhver fiasko som en vis og mektig ledelse bringer inn på banen. I miljøsammenheng er ansvaret allerede utdelt, og mer vil sikkert komme.

Avlingsnivået...

forts. fra s. 7

En del utbyggingsbruk har for lite jordgrunnlag eller for lite dyrket jord i forhold

Grovfôr og avlingsnivå

Professor Erling Strand har med sine uttalelser om avlingsnivået i Nord-Norge vekket til nytt liv en debatt som vi verken kan eller må legge vekk. I dagens nummer av Norden presenterer vi foruten flere reaksjoner under Norden-kontakt, et velformulert og meget tankevekkende innlegg fra statskonsulent Edvard Valberg. Problemene med avlingsutviklinga i grovfôrrområdene har en mye videre årsakssammenheng. Vi kommer ingen vei med løsrevne og ensidige tiltak som hittil har vært vanlig. Vi må ha en åpen erkjennelse av de faglige, økonomiske og politiske sammenhengene i disse spørsmålene.

Nå presenterer vel egentlig heller ikke Valberg noen svar på problemene. Hans konklusjoner – om vi har tolket han riktig – er at de faglige tiltak som må til for å heve avlingsnivået i grovfôrrområdene, innebærer betydelige investeringer. I det nett av støtteordninger og virkemidler vi har i landbrukspolitikken, har staten og landbruksorganisasjonene lappet over den avlingsmessige fiasko med generelle

økonomiske overføringer. Viktige produksjonsfremmende tiltak har ikke blitt iverksatt, eller har rett og slett falt ut.

Det sterkeste kruttet Valberg bruker, synes vi kommer fram når han sier at forskning og rådgivning mot denne bakgrunn likevel ikke kunne ha spilt noen særlig rolle. Selv om de hadde vært topp effektive på sine felter, ville likevel den politiske gulrota være søtere i sin nåværende form, skriver Valberg.

Ja, Valberg kan muligens ha helt rett i dette. Det er likevel noe fatalistisk i dette resonnement som gjør at vi sitter igjen med en aldri så liten følelse av avmakt. Er det ingen som vil skrike høyt – rasere departementskontorene, eller sprøyte blautgjødning over Løvebakken? Hvor er bondens yrkesstolthet, hvor er ærefrykten for jord og liv, hvor er de etiske normene for noe av det mest grunnleggende mennesket har stått i forhold til gjennom hele historien: å dyrke jord? Eller er det vi som overreagerer?